

EURÓPAI IDENTITÁS

- KÖZÉPKORI MINTA, MODERN DILEMMA, JÖVŐBELI ALTERNATÍVA

— Kurucz Barnabás¹ —**Absztrakt**

A tanulmány az európai identitást egy „kríziskonvergencia”-korszakban igyekszik újraértelmezni: egymásba fonódó gazdasági, politikai és civilizációs válságok közegében civilizációs-ontológiai szinten kérdez rá Európa eredetére és jövőjére, vagyis arra, mi képezi létmódjának alapját a kríziseiben. Mindeközben a szöveg fő kérdése: milyen genealógiai és normatív erőforrásokból építhető új, koherens európai önértelmezés és politikai forma. Módszertani értelemben történeti-fogalmi és eszmetörténeti elemzést nyújt, összevetve a felvilágosodásalapú univerzalista olvasatokat (Tzvetan Todorov, Jürgen Habermas, Jan-Werner Müller) a középkori hagyományok jelentőségére építő civilizációfelfogásokkal (Jacques Le Goff, Christopher Dawson, Oswald Spengler), s amellet érvel, hogy Európa „civilizációs magja” a keresztény középkorban formálódott ki. A spengleri „fausti” lélek koncepcióját a szöveg metafizikai előfeltevésektől megtisztított, interszubjektív értelemadásként olvassa újra, amely a modernitásban technológiai és intézményi formákban él tovább. A válságok politikai kezelhetősége felől Hans Freyer rend- és utópiaelmélete keretezi az elemzést, míg a normatív horizontot David Engels birodalmi-konföderatív víziója, Guillaume Faye archeofuturizmusa és Nicolaïdis demoi-cracy elképzelése jelölik ki: előbbieket a sokféleséget őrző, de döntésképes, szubszidiaritásra építő „európai birodalom” koncepcióját, utóbbi pedig a pluralitás politikai formává alakítását hangsúlyozva kínál alternatívát. A tanulmány fő hozzájárulása a kortárs diskurzushoz az, hogy a modern univerzalizmus és a nemzeti partikularizmus dichotómiáját meghaladva a középkori mintázatokra támaszkodó, ugyanakkor jövőorientált, adaptív civilizációs rend körvonalait kínálja Európa megújításának elvi és intézményi keretként.

Kulcsszavak: európai identitás, alkotmányos patriotizmus, eszmetörténet, archeofuturizmus

Bevezetés

Európa napjainkban számos válsággal küzd, így azok a politikai narratívák, amelyek a hidegháború végével megkérdőjelezhetetlennek tűntek – különösen a liberális demokrácia „győzelme” – mára megingani látszanak.² Bár a krízisek mindig is részei voltak a kontinens történelmének, ma – akárcsak az első világháborút követően – a válságok egyre inkább egymásból következnek, egymásra

hatnak, miközben intenzitásuk folyamatosan növekszik. Benedikt Kaiser kifejezésével élve: kríziskonvergencia alakult ki, vagyis a válságok nem különálló, izolált események, hanem egymásba fonódva, egymást erősítve hatnak a társadalom egészére.³ A 2008-as gazdasági válság és annak utóhatásai, az illegális migráció és a bevándorlók sikertelen integrációja, az Oroszországhoz való viszony, az amerikanizálódás kérdése, a jelenlegi politikai for-

¹ Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola; Alapjogokért Központ.

² A liberalizmus válsága kapcsán optimista forgatókönyvhöz lásd: Fukuyama, 2024A; pesszimistához lásd: Engels, 2018. Európa ideológiai terének válságba kerüléséhez lásd: Krastev, 2024.

³ Kaiser unikálisként mutatja be a kríziskonvergenciát, én azonban úgy vélem, hogy a történelem során nem egyszeri és kivételes a válságok egymásba fonódása. Vö. Kaiser, 2023.

mák kiüresedése, valamint a kontinens önazonosságáról folytatott, sokszor nyers hatalmi játszmákba torkoló viták mind olyan kihívások, amelyek már nem kezelhetők önmagukban, mert kölcsönösen hatnak egymásra, és együttesen alakítják a kontinens sorsát. Ebben az összefonódó válságtérben válik különösen sürgetővé a kérdés: honnan ered, és merre tart az európai identitás és civilizáció? ⁴ A kérdés nemcsak politikai–történeti, hanem ontológiai is: mit jelent ma európainak lenni mint civilizációs létforma, és miként írható újra ez a jelentés a modernitás válságában? A tanulmányban következetesen megkülönböztetem az európai identitást (mint történeti-kulturális és civilizációs rendet) az Európai Uniótól (mint korunk specifikus politikai-intézményes berendezkedése).

„Európa”: magától értetődő fogalom, amely gyakran szolgál hivatkozási pontként, ugyanakkor nem mindig világos, mi adja az önazonosságát. Egyes gondolkodók – mint Jürgen Habermas, Jan-Werner Müller, vagy Tzvetan Todorov – szerint az európai értékek valójában univerzális emberi értékek, amelyek túlmutatnak minden konkrét közösségen, tehát bárki számára elérhetőek, aki osztozik a felvilágosodás és a francia forradalom által kijelölt humanista eszményeken (Habermas, 2012; Müller, 2008; Todorov, 2008).⁵ Mások, például Pierre Manent (2006), inkább a modernitás során kialakult nemzetállamok közösségeként értelmezik Európát, ahol a civilizáció meghatározott etnikai és kulturális mintákra, történelmi hagyományokra és politikai együttműködésre épül. A két irányzat metszéspontja, hogy eltérő intenzitással, de mégis a modernitásban vélik felfedezni Európa esszenciáját. A kérdés azonban az, hogy milyen természetű jövőképek tudják hitelesen megszólítani a kortárs társadalmakat. Bár a nemzeti szuverenizmus nem egy uniós tagállamban sikeres ideológiai alternatívát jelent a liberalizmus elaggott struktúráival szemben, nem volt képes szellemi dominanciát kiépíteni a kontinensen. Ebben az eszmei vákuumban újra felértékelődik az utópia mint az útkeresés gondolati eszközének szerepe. Jelen tanulmány egyfajta gondolat kíséret, azt vizsgálja, mi adja Európa lényegét, és hogy vajon a középkori örökség, illetve a múlt mintái kínálhatnak-e a jelen válságaira és a jövő kihívásaira is alkalmazható, adaptív megoldásokat – vagyis lehetnek-e valódi kiutak a krízisből.

A válságok konvergenciája radikális válaszokat követel, ugyanis éppen a válság az, amely lehetőséget teremt a megújulásra. Reinhardt Koselleck mutatott rá, hogy a krízis döntési helyzet: olyan fordulópont, amelyben új utak nyílhatnak meg, miközben a társadalmi, politikai viszonyok is gyökeresen átalakíthatóak (Koselleck, 2016).

Európa születése és mibenléte

Az európai identitás meghatározása nemcsak eszmetörténeti, hanem ontológiai kérdés: az európai civilizáció saját létmódja, az ember és világ viszonyának jellegzetes formája. Európa mibenlétének meghatározása elválaszthatatlan annak geneziséstől: az identitás eredetének kérdése mindig ott húzódik az önmeghatározás mögött, így például Tzvetan Todorov, bolgár–francia történész, filozófus szerint a felvilágosodás öröksége, az autonómia, a humanizmus és univerzalitás teremtette meg Európát (Todorov, 2008:177–187).

⁵ Amerikai szellemi környezetben vö: Fukuyama, 2024B; és Pinker, 2019.

A szerző egyik fő állítása, hogy Európa nem csupán egy gazdasági térség vagy földrajzi egység, hanem egy sajátos eszmei tartalom hordozója is. Ennek a szellemi örökségnek a magvát szerinte a felvilágosodás adja. Véleménye szerint a felvilágosodás Európa egyik legnagyobb kulturális és szellemi vívmánya, amely olyan jelentősen formálta a kontinens gondolkodását, hogy az európai identitás lényegi alapjává vált. Más szavakkal Todorov úgy véli, hogy Európa és a felvilágosodás egymást kölcsönösen meghatározó fogalmak: a kontinens identitásának alapja maga a felvilágosodás szelleme. Ez a „szellem” az autonómia, a humanizmus, az univerzalitás, az önreflexió és a kritikus gondolkodás eszméiben ölt testet. Ez a modell mindenki számára hozzáférhető, így megszűnik a megkérdőjelezhetetlen tekintély és az örökölt autoritás – véli Todorov. A felvilágosodás szelleme az embert és az emberi közösséget helyezi a társadalmi és erkölcsi célok középpontjába.

Ha tehát Európa identitásának magvát a felvilágosodás univerzalista normái adják, adódik a kérdés, miként tehető ez a szellemi örökség politikailag értelmezhetővé. Jürgen Habermas (2012) és Jan-Werner Müller (2008) alkotmányos patriotizmus⁶ fogalma olvasható úgyis, mint ami Todorov filozófiai-kulturális diagnózisát intézményes síkra fordítja, s a közösséghez tartozás mércéjét nem a történelmi identításban vagy a többségi kultúrában, hanem a jogállami elvekhez és eljárásokhoz való lojalításban találja meg, amely egyben az európai integráció tartós kohézióját is megalapozhatja – így Habermas. E gondolat eleve a pluralista társadalomkonceptióból (bevándorlás, vallási-kulturális sokszínűség) indul ki, lemondva az európaizálódásról, az integrációt olyan normák köré kívánja szervezni, amelyek mindenki számára elfogadhatóak (pl. szabad sajtó, független bíróságok, tisztességes választások) – nem származás, hanem állampolgárság és egyenlő jog alapján. Maga Habermas is amellet érvelt, hogy lehetséges lenne leválasztani a megosztott univerzalista elvekkel jellemzett politikai kultúrát – röviden: az alkotmányos patriotizmust – egy adott politikai közösség „többségi”

kultúrájáról, ezáltal előmozdítva a politikai inkluzivitást (Habermas, 2001; Habermas, 2012). Ennyiben a polgári lojalitás alapja a procedurális és jogállami normákhoz való ragaszkodás, ami legitim alapot ad a demokratikus uralomnak – ez a világon máshol is megvalósítható, hiszen nem kötődik nemzethez vagy valláshoz. Ennyiben értelmezhető egyfajta különleges örökségként is, amelyet Európa adott a világnak, tehát egyfajta „korlátozott univerzalizmus”,⁷ mely túllép a kontinens határain és az egész glóbusz számára érvényes normákat teremt.⁸

Ebben az olvasatban Európa elsősorban az egyéni autonómia, a szabad döntés, a liberális demokrácia, a jogállam és az önálló gondolkodás elsőbbségét jelenti mindenféle külső, vallási, politikai vagy hagyományalapú tekintéllyel szemben. Az egyenlőség eszméje így válik Európa egyik alappillérvé, a gondolat, hogy minden ember veleszületett, egyetemes jogokkal rendelkezik, mindannyian egyenlőek a törvény előtt – függetlenül társadalmi vagy vallási hovatartozástól, mivel ezek a jogok magából az emberi mivoltból fakadnak. Mindez magában foglalja a nők, gyermekek, szexuális és etnikai kisebbségek egyenlőségéért folytatott harcot, a szolidaritás eszményét, illetve a más kultúrák iránti nyitottságot és toleranciát. Todorov megemlíti, hogy a felvilágosodást megelőzően is létezett valamiféle európai identitás, amelyet elsősorban a Római Birodalom és a keresztény vallás – tehát az antik és a középkori hagyományok – formáltak. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a felvilágosodás valódi újdonsága éppen a sokféleség és a pluralizmus felismerésében rejlik, nem pedig egy egységes, zárt hagyomány folytatásában. *„Kétségtelen, hogy az európai kontinensnek korábban is volt identitása, de ezt egységes értelemben fogták fel: a Római Birodalom, a keresztény vallás. A felvilágosodás kori Európa újdonsága – és így modernitása – abban rejlik, hogy felismerte a régiói közötti sokféleséget”* (Todorov, 2008:178). Ezen gondolkodók szerint összességében a felvilágosodás normái jelentik a modern Európa értékkánonját, politikai-integrációs erejét, azonban univerzális jellegük miatt etnikai-vallási-civilizációs kötöttségek nélkül exportálhatóak az egész világon.

⁶ A gondolat eredetileg a háború utáni Nyugat-Németországban született. Dolf Sternberger politikai filozófus, Hannah Arendt tanítványa alkotta meg a kifejezést az 1970-es évek végén, (Sternberger, 1979) később Jürgen Habermas vette át és az ő munkássága révén vált ismertebbé az angol nyelvű világban.

⁷ Jan-Werner Müller szerint az alkotmányos patriotizmus közvetít az univerzális és a partikuláris között; feltételez egy igazságossági háttérelméletet és a szabad, valamint egyenlő polgárok közötti kölcsönös tisztelet közös formáját. Azonban nem kötődik egy fix társadalmi-kulturális közeget, így más civilizációk számára is mintaként szolgálhat.

⁸ Ehhez a gondolatisághoz tartozik Fukuyama állítása is, miszerint a liberális demokrácia maradt az egyetlen igazán univerzális, legitim rendszer, gyökerei azonban az európai gondolkodásból fakadnak.

Ebben az olvasatban Európa elsősorban az egyéni autonómia, a szabad döntés, a liberális demokrácia, a jogállam és az önálló gondolkodás elsőbbségét jelenti mindenféle külső, vallási, politikai vagy hagyományalapú tekintéllyel szemben. Az egyenlőség eszméje így válik Európa egyik alappillérvé, a gondolat, hogy minden ember veleszületett, egyetemes jogokkal rendelkezik, mindannyian egyenlők a törvény előtt – függetlenül társadalmi vagy vallási hovatartozástól, mivel ezek a jogok magából az emberi mivoltból fakadnak. Mindez magában foglalja a nők, gyermekek, szexuális és etnikai kisebbségek egyenlőségéért folytatott harcot, a szolidaritás eszményét, illetve a más kultúrák iránti nyitottságot és toleranciát. Todorov megemlíti, hogy a felvilágosodást megelőzően is létezett valamiféle európai identitás, amelyet elsősorban a Római Birodalom és a keresztény vallás – tehát az antik és a középkori hagyományok – formáltak. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a felvilágosodás valódi újdonsága éppen a sokféleség és a pluralizmus felismerésében rejlik, nem pedig egy egységes, zárt hagyomány folytatásában. „Kétségtelen, hogy az európai kontinensnek korábban is volt identitása, de ezt egységes értelemben fogták fel: a Római Birodalom, a keresztény vallás. A felvilágosodás kori Európa újdonsága – és így modernitása – abban rejlik, hogy felismerte a régiói közötti sokféleséget” (Todorov, 2008:178). Ezen gondolkodók szerint összességében a felvilágosodás normái jelentik a modern Európa értékkanonját, politikai-integrációs

erejét, azonban univerzális jellegük miatt etnikai-vallási-civilizációs kötöttségek nélkül exportálhatóak az egész világon.

Összességében Habermas érve azon a feltevésen alapul, hogy az alkotmányos patriotizmus – vagyis a demokratikus intézményekhez és eljárásokhoz való lojalitás – felválthatja a nemzeti és kulturális szolidaritást. Ez azt feltételezi, hogy az európai polgárok képesek leválni saját történelmi és kulturális háttérükről, és kizárólag az elvont jogi és procedurális normákra építhetnek közösséget. Azonban a gyakorlatban ez a fajta patriotizmus könnyen elidegenítheti azokat a csoportokat, amelyekre építeni kíván. Az európai nacionalista mozgalmak felerősödése azt jelzi, hogy az Európai Unió alapító értékei – univerzális demokrácia, emberi jogok és piac-liberalizmus – nem váltanak ki olyan mély rezonanciát, ahogyan Habermas azt feltételezi. Brüsszel elidegenedettsége, különösen olyan kérdésekben, mint a bevándorlás, gazdasági megszorítások és szuverenitás, csak növelte az ellentéteket, nem enyhítette őket. Tehát a gyakorlatban figyelmen kívül hagyja azokat a mélyen gyökerező történelmi, kulturális és politikai komplexitásokat, amelyek Európa identitását meghatározzák. Habermas univerzalista megközelítése közömbös az európai civilizációs dimenziókra. Mint azt Jacques Le Goff és Christopher Dawson hangsúlyozzák, Európa identitása nem csupán elvont jogi értékek halmaza,

hanem mélyen összefonódik keresztény és középkori múltjával, amely továbbra is meghatározza kultúráját és hatással van politikai struktúráira (Le Goff, 2008; Dawson, 1938).

Todorov elképzelésével ellentétben ugyanis mind Jacques Le Goff francia, mind Christopher Dawson brit történész arra hívja fel a figyelmet, hogy Európa valódi „civilizációs magja” a középkorban formálódott ki (Dawson, 1938). Todorov foglalkozik ugyan a középkori hagyományokkal, de csak háttérként említi őket, amelyekkel szembehelyezkedik, vagy amelyből kiemelkedik a felvilágosodás szelleme. Le Goff és Dawson számára ez a korszak azonban nem valamiféle sötét, elmáradott időszak, nemcsak egy ellenpont, amivel szemben emergál a felvilágosodás, hanem éppen ellenkezőleg: az európai civilizáció genezise, alapvető építőköve. Dawson szerint az európai egység nem adottság, hanem egy hosszú történelmi és kulturális fejlődés eredménye, ugyanis Európa földrajzilag, antropológiailag és kulturálisan is rendkívül sokszínű, és csak a keresztény-középkori időszakban kezdett egységesülni. Ennek kapcsán Le Goff odáig megy, hogy kijelenti: „Európa realitásként és képzetként a középkorban született meg...” (Le Goff, 2008:15). Akárcsak Marc Bloch, vagy Lucien Febvre, ők is elutasítják, hogy Európa az antikvitás folytatója vagy függvénye lenne; helyette a Római Birodalom bukását az európai civilizáció születéseként látják – Bloch szavaival, „A szó emberi értelmében ekkor született meg Európa [...] S az így felfogott európai világot ettől fogva közös áramlatok szüntelen sora járta át” (Bloch, 1995:126). Le Goff nem tagadja el az antikvitásból áttemelt és új kulturális összefüggésrendszerbe ágyazott hagyományok fontosságát, azonban az eljárás exaptív⁹ voltára helyezi a hangsúlyt. A római szokásokat vagy technológiákat eredetileg egy bizonyos céllal hozták létre megalkotóik, majd később a keresztény Európában egy már más logika mentén hasznosították őket (Lásd: Brauge, 1994).

A Le Goff által bemutatott középkori Európa kulturális mintázatai nemcsak intézményekben, hanem egy sajátos gondolkodásmódban és értékrendben is testet öltöttek.

A francia történész szerint számos olyan gondolati elem fedezhető fel, amely a modernitásban is tovább él, elég, ha a társadalom hármas tagolására gondolunk. A XI. században az „imádkozók, harcolók és dolgozók” triászával jellemezték a társadalmat, később pedig a közgazdászok és szociológusok ezt a felosztást három gazdasági szektorként, valamint társadalmi csoportként értelmezték újra.¹⁰ A XII. században alapított egyetemek Európa-szerte egységes tudásanyagot közvetítettek, s ezek a középkori

⁹ Evolúciós fogalom, amely egy már meglévő tulajdonság vagy funkció új, eredetileg nem szánt, vagy nem így használt alkalmazását jelenti.

¹⁰ A szociológiai gondolkodásban a hármas tagolás nemcsak a „három rend” vagy „osztály” képében volt jelen, hanem Auguste Comte vagy Hans Freyer történelmi korszakolásában is tetten érhető. Lásd: Comte, 1979; Freyer, 1926.

intézmények egészen a francia forradalomig működtek, de később is meghatározták az európai oktatás alapvető vonásait. Le Goff a népi folklór területéről is hoz példákat: a XII. századi fabliau,¹¹ amelyben Angyal és Remete története szerepel, visszaköszön Voltaire „Zadig, avagy a végzet” című művében is. A hatalmi ágak szétválasztásának csírái is a kereszténységből erednek, hiszen a világi és a transzcendens hatalom elválasztása már krisztusi gondolatként megjelent.¹² Maga a felvilágosodás is keresztény gyökerekkel bír: a XII. századi teológia, illetve Gioacchino da Fiore gondolatai évszázadokra meghatározó mintát nyújtottak. Ebben az értelemben Todorov éles határvonala a modern és a középkori Európa között Le Goff olvasatában értelmetlen. De nemcsak a szellemi, hanem a fizikai határok is középkori eredetűek, a francia történész szerint az a kulturális tér, amelyet ma Európának nevezünk, a XV. századra érte el végső határait. Ebben szerepet játszott a török hódítás is, hiszen az iszlám előretörése révén „a közös külső ellenséggel való szembenállás, illetve részben az együttes belső törekvések folytán kollektív azonosságtudat kezdett kialakulni” (Le Goff, 2008:256). A keresztes háborúk döntő szerepet játszottak az Európa-fogalom korai formálódásában is: ezek teremtették meg a „keresztény Európa” civilizációs tudatát, ahol Európa már nem földrajzi, hanem vallási-kulturális-identitásbeli közösségként jelent meg, szemben az iszlámmal és a Kelettel.¹³ Így az iszlámmal való konfrontáció nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Európa „épülete” megszilárduljon. A közös ellenségképen túl Le Goff kiemeli a kereszténység egységesítő szerepét: a Katolikus Egyház, a latin nyelv és a keresztény ünnepek olyan közös nevezőt teremtettek, amely összekötötte az európai népeket – még akkor is, ha politikailag és nyelvileg megosztottak voltak. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy Európa egysége sosem jelentett teljes homogenitást – szemben Todorov állításával. Az európai egység mindig is a sokféleségre, a regionális, nyelvi, politikai és kulturális különbségek elfogadására épült. Bár a modernitás nacionalizmusával komoly kihívás érte az európai civilizációt, még az egyház

és a kereszténység elhalványulásával sem szűnt meg a közös civilizációs eszmény: „a világiság ettől fogva a keresztény értékek örököse és továbbvivője lesz” (Le Goff, 2008:257). Európa önálló civilizációs és identitásbeli karaktere egy olyan történelmi partikularitás, amely már a középkorban kibontakozott, nem csupán a modernitásban. Le Goff alapján azt állítom, hogy ha a modern politikai közösség nem tabula rasa, hanem a történelem mintázataiból táplálkozik, akkor a lojalitás nem rendezhető kizárólag elvont alkotmányos normák köré. Amennyiben elfogadjuk, hogy a modern alkotmányos elvek a szekularizált kereszténységből nőttek ki, akkor az alkotmányos patriotizmus téved, amikor önmagát kulturálisan „semlegesnek” gondolja. A semlegesség nyelvét beszélő alkotmány is partikuláris civilizációs hagyomány hordozója. Le Goff szerint Európa határainak megszilárdulásához hozzájárult az iszlámmal való hosszan tartó konfrontáció, s a kereszténység (katolikus egyház, latin nyelv, ünnepek) közös nevezőt teremtett. Ezt a fajta affektív-émlékezeti kohéziót és szimbolikus közösséget az alkotmányos elvek önmagukban nem hozzák létre – rítusokhoz, narratívákhoz, ünnepekhez és közös történelmi tapasztalatokhoz kötődnek. Európa civilizációs kerete nem vezethető le univerzális jogelvekből, sokkal inkább történelmi találkozások, határviták és hosszan tartó kulturális szocializáció eredménye. Habermas és Müller univerzalista, elvközpontú modellje ugyanakkor nem képes adekvát módon megmagyarázni, hogy a politikai-kulturális alakzatok határai miért éppen azon a ponton rajzolódnak ki, ahol ténylegesen fennállnak.

E gondolatmenethez kapcsolódik Oswald Spengler tétele is, miszerint a különböző nagy civilizációknak sajátos, „archetípusos” karakterük, csak rájuk jellemző egyedi világlátásuk van, ami eleve lehetetlenné teszi a Habermas-Müller-féle univerzalisztikus modelleket. A konzervatív gondolkodó szerint a magas kultúrák ciklikusan változnak a kultúra kezdeti szakaszától a civilizáció beteljesüléséig. A nyugati kultúrát ő „faustinak” nevezte, utalva Goethe híres karakterére. Spengler szerint

¹¹ A fabliau erotikus tartalmú, előadásmódjában nyers, vaskos humorral élő francia verses elbeszélés.

¹² „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami az Istené.” Ez az evangéliumi idézet (pl. Máté 22:21) valóban egyfajta szétválasztást jelez világi és vallási hatalom között. Ez a gondolat újszerű volt az ókori világban, ahol a vallás és az államhatalom gyakran szorosan összefonódott (pl. a római császárok isteni státusza). Ez a kijelentés tehát erkölcsi és teológiai alapot teremtett a kétféle hatalom megkülönböztetésére, később pedig alapot adott a világi hatalom szerveinek szétválasztásának is. Szemben az iszlámmal, ahol a hatalommegosztás idegen gondolat maradt a mai napig.

¹³ Mindazonáltal maga a fogalom mint kulturális-politikai közösség eszméje döntően a kora újkorban/újkorban szilárdult meg. Lásd Hay 1968.

éppen a középkorban (a 10–13. században) születik meg a nyugati kultúra sajátos, „fausti” karaktere. Ezen egyedi világlátás az, amely mindent meg akar érteni, leírni és uralni; nem csupán elfogadja a világot, hanem át akarja alakítani, irányítani akarja azt. Ez a szemlélet már a keresztény világnézetben is megjelenik – Max Weber ezt nevezte aszkézisnek (Weber, 2007). Már a 12-13. század szerzetesei is a megismerés és felfedezés szellemében munkálkodtak – a technikai gondolkodás vallási eredete a fausti kultúrában mutatkozik meg leginkább, ugyanis Spengler szerint ez a racionalitás kivételes affinitást mutat a technika iránt; ez az összekapcsolódás a keresztény vallás mélyrétegeiben gyökerezik. Az Isten által teremtet világ megismerhető, a Teremtő akarata a teremtet világból kiolvasható, sőt: a valóság megismerése és birtokbavétele isteni küldetés, hiszen „...a kutatást Isten szolgálatának érezték” (Spengler, 2011:612). Roger Bacon természetkutatása (scientia experimentalis) már a természet erőszakos megváltoztatását tűzte ki célul emelőkkel és csigákkal – ez pedig előképévé vált annak az ipari racionalitásnak, amely később a kapitalizmusban teljeseedett ki.¹⁴ Spengler szerint már a gótikus architektúra és a nyugati zene is különleges technikai érzékről tanúskodik (Spengler, 2011:613). A gótika felfelé törő érzülete, a gőzgép ereje, „...amit annak idején Szent Bernát izzó, hevült áhíttata keresett, amit Grünewald és Rembrandt képeik háttérében megfestettek, és amit Beethoven utolsó vonósnégyeseinek éteri hangzásaiban megénekeltek, az tér vissza megint a találmányok hosszú sorában átszellemített mámorában” (Spengler, 2011:614). A nyugati kereszténység egyre inkább a személyes hit, a személyes üdvösség, az egyéni belső világ, a bűn és megváltás kérdései köré épült, ami szintén a „fausti individualizmus” egyik első jele volt. A lovag eszménye, a nagy, nemes, de elérhetetlen célért vívott küzdelem (például a Szentföld visszafoglalása) is a határok kitolásáról, az önfeláldozó vállalkozásokról, a világ meghódításáról szólt. Már ebben a korban elindulnak azok a folyamatok – például az egyetemek megalapítása, a tudományos érdeklődés, a nagy földrajzi felfedezések előkészítése –, amelyek mind a Nyugat végtelen iránti szomját jelzik. Később a modernításban ez a fausti impulzus a technológiai gondolatban élt tovább, a világ

„totális mozgósításaként” – ahogy Ernst Jünger fogalmazott (Lásd: Jünger, 2025). Spengler hangsúlyozza: nem arról van szó, hogy a középkor után valami teljesen új kezdődik, hanem hogy az alapvető szellemiség folyamatosan tovább él, csupán egyre tudatosabb, világiasabb és technikaibb formákat ölt. A középkorban a vallásos misztika, a reneszánszban a művészet és a felfedezések, az újkorban pedig a tudomány és technika válik a fausti szellem fő formanyelvévé, ami egyben elhatárolja más kultúráktól, civilizációktól. A *Nyugat alkonya* című kötet szerzőjének olvasatában a civilizációk nem csupán az elveken vagy jogi normákon alapulnak, hanem egy sokkal mélyebb, szellemi és kultúrtörténeti örökségen, amelyet nem lehet semlegesíteni a politikai integráció érdekében. Az alkotmányos patriotizmus túlzottan leegyszerűsíti a politikai közösség természetét, miközben figyelmen kívül hagyja az európai civilizáció belső identitását, amely a keresztény középkorban formálódott meg.

¹⁴ Johannes Fried szerint a középkori emberek hite a világvége közeledtében ösztönözte őket arra, hogy mélyebben megértsék a világ jelenségeit, ami végül a tudományos gondolkodás kialakulásához vezetett. Lásd: Fried, 2022.

Kitekintés

Rövid kitérőt téve, Spengler metafizikai értelmezése helyett a fausti szellemet inkább sajátos értelema-dásként, interszubjektív racionalitásként fogom fel. Olvasatomban Európa mindenekelőtt egy értelmezési teljesítmény – egy történetileg formálódó értelemvilág, amely nem az antikvitás folytatása, hanem önálló, autonóm jelenség. Spengler a civilizációk szellemét nem egyéni tudatok összességének, hanem „organikus egésznek”, sőt valamiféle sorsszerű történelmi létformának tartja; ez szerinte transzperszonális, vagyis a kultúra az egyéneken túlmutató, sorsszerűen kibomló valóság. Ezzel szemben a társadalmat én nem metafizikai szellemként, hanem emberek mindennapi értelmező tevékenységeként, a valóság közös létrehozásaként ragadom meg. Ebben a felfogásban a civilizáció nem sorsszerű organizmus, hanem társadalmi összefüggésrendszer: emberek jelentéseken, normákon, szimbólumokon keresztül teremtenek közös életvilágot. Spengler szellemfogalma ezért – metafizikai többlete nélkül – felfogható egy kollektív értelemadási mintázatnak is: a „fausti szellem” egy történetileg változó, de viszonylag stabil jelentésstruktúra, amely kölcsönös függésben lévő társadalmi alakzatokban konstituálódik. Ilyen értelemben a spengleri szellem szociológiailag is rekonstruálható kollektív világértelmezésként – értelemvilágként.

Európa mai válsága és megújulása

David Engels, neo-spengleriánus történész szerint a válság szerkezete többretegű (Engels, 2018). Egyfelől létezik egy felszíni, technikai szint, amely magában foglalja a demográfiai hanyatlást, az ipari és gazdasági stagnálást, a munkanélküliséget és a szociális juttatások növekedését, a növekvő bevándorlást, a demokratikus intézményrendszer kiüresedését, az állami eladósodást, valamint a társadalmi bizalom meggyengülését. Másfelől egy mélyebb rétegben civilizációs és identitásválság jelentkezik, amelynek fő okai a keresztény örökség, a nemzeti identitás, a hagyományos értékek és az állami szuverenitás fokozatos leépülése. Engels úgy véli, hogy a kontinens társadalmi egyre inkább elidegenednek saját hagyományaiktól, Európa fogalma pedig kiüresedett. Ezt egy átfogó civilizációs krízis megnyilvánulásaként értelmezi, amelyet a '90-es évek óta tartó liberális hegemonia idézett elő. Dawson gondolatait becsatornázza – de Engels egyetértésével – elmondható, hogy az egység helyét fragmentáció, individualizmus, valamint az univerzális értékek és a helyi tradíciók közötti konfliktus vette át; a nemzeti partikularizmus, a kizárólagosság, illetve a jelenkori univerzalizmus is veszélyes lehet, ha elfelejtjük a közös hagyományt és az „európai tudatot”.

Hans Freyer nézetei szerint minden történelmi korszakot egy meghatározó társadalmi és politikai rend ural, amely bizonyos ideig stabilitást és szervezettséget biztosít, ám ezek a rendszerek idővel elkerülhetetlenül válságba jutnak (Freyer, 1926). Ez a válság lehetőséget teremt a megújulásra és a kreatív átalakulásra, ahogyan azt például a feudalizmus vagy a polgári társadalom kialakulása is mutatja az európai történelem során. Freyer szerint a rendszerek megújítását gyakran utópiák inspirálják, de ezek csak akkor válnak tartós renddé, ha képesek alkalmazkodni a valósághoz (Freyer, 2024). Freyer számára az utópia egyfajta termékeny gondolkísérletként is értelmezhető, melyben – jobb esetben – előremutató vízió vagy mélyebb társadalomkritika rejlik. Rosszabb esetben lapos idealizmus, vagy terméketlen vádaskodás. Ám ha a politika és a társadalom alapos ismeretéből fakad, tehát megfelelő igényességgel és mélységgel rendelkezik egy utópia, akkor ideális jövőkép formájában serkentheti a politikai innovációt, értelmet és irányt adhat a politikai elitnek, miközben fokozhatja az emberek azonosulását a kijelölt célokkal és eszközökkel – ezáltal legitimálhat egy a jelenlegi rendszernél adaptívabb víziót.

Ezek alapján a liberális Kalypso Aude Nicolaïdis akadémikus és a konzervatív David Engels történész gondolkísérlete is így értelmezhető: egy jelenben nem létező, de ideális állapotot leíró munkatervként. Nicolaïdis kiindulópontja, hogy a kontinens jövője nem ragadható meg a szokásos bináris oppozíciókban: „több Európa” – „kevesebb Európa”, „föderáció” – „nemzetállamok

szövetsége” (Nicolaïdis, 2004). Szerinte az Európai Unió legitimációs válságának oka éppen abban rejlik, hogy az elemzők és döntéshozók többsége egyetlen „európai demos” létét feltételezi, amelyhez képest minden politikai közösségnek igazodnia kellene. Ezzel szemben a demoi-cracy elmélete a sokféleség politikai formává alakítását ajánlja: az Unió nem egyetlen nép (demos), hanem a népek (demoi) közössége, amelyben a politikai részvétel és a demokratikus legitimitás nem a homogenizációból, hanem a pluralitás kölcsönös elismeréséből fakad. A közös európai politikai tér létjogosultságát nem az identitások összeolvadásában, hanem azok sokrétű megosztásában, valamint a közösen vállalt projektekben látja. E felfogás szerint az Európai Unió nem azért marad fenn, mert polgárai egyetlen történelmi narratívát vagy kulturális szimbólumkészletet osztanak, hanem mert képes olyan közös célokat – béke, jólét, fenntartható fejlődés – kitűzni, amelyekben a különböző nemzeti közösségek saját módjukon részesedhetnek.

Ellenben Engels szerint Európa jelenlegi válsága részben abból fakad, hogy a kontinens politikai formái túlságosan széttöredezettek, a tagállamok és népek közötti különbségek pedig nem intézményesített egységben, hanem versengő partikularizmusban öltenek testet. Nicolaïdis javaslata, amely a különböző „demoi” identitásainak kölcsönös elismerésére és a közös projektek laza hálózatára épül, Engels olvasatában nem képes biztosítani az európai civilizáció fennmaradásához szükséges döntésképességet és stabilitást. A demoi-cracy horizontális, többközpontú kormányzási modellje végső

sonon azzal fenyeget, hogy megerősíti a status quo fragmentáltságát, miközben nem kínál választ a kontinens geopolitikai, demográfiai és kulturális kihívásaira.

Engels szerint a jelenlegi modell válsága – hasonlóan a római köztársaságéhoz – csak egy erősebb, egységesebb, szinte „birodalmi” szerkezet kialakításával orvosolható. A konzervatív történész Európa történelmét a középkori helyi és regionális egységektől a Szent Római Birodalom decentralizált szerkezetéig, onnan a feudalizmuson keresztül a modern nemzetállamokig, majd a különféle birodalmi és szupranacionális kísérletekig áttekintve, úgy véli, hogy a jövő Európáját nem centralizált szuperállamként, hanem olyan konföderációként vagy föderációként kell elképzelni, amely tiszteletben tartja a tagok identitását és hagyományait, miközben képes stratégiai döntések gyors és hatékony meghozatalára (Engels, 2019:58–69). A kormányzati forma szempontjából azt jelenti, hogy a politikai közösséget nem tarthatja fenn pusztán szerződéses vagy procedurális legitimitáció; szükség van egy szimbolikusan és kulturálisan megalapozott autoritásra, amely az organikus civilizációs rendet kifejezi és képviseli. Engels szerint a középkori keresztény birodalom-hagyomány hierarchikusan szervezett, ugyanakkor szubszidiárius politikai modellt implikál: a különböző régiók és nemzetek megőrzik autonómiájukat, de egy közös civilizációs és spirituális keret tartja őket össze. A legitimitáció forrása nem pusztán a népszuverenitás, hanem a civilizációs küldetéstudat – az európai kultúra történeti hivatása. Engels szerint ez a rend képes választ adni a mai döntésképtelenségre és legitimitációs válságra, mert az európai integráció alapját nem technokratikus szabályrendszerben, hanem közös civilizációs önazonosságban látja. Nicolaïdis modellje ezzel szemben csupán deliberatív és részvételi mechanizmusokra támaszkodik, amelyek – bár demokratikusságuk miatt vonzóak lehetnek egyesek számára – lassúak és hatástalanok lennének egy akut krízishelyzetben, legyen szó migrációról, energiaválságról vagy katonai fenyegetésről. Ebből a perspektívából a demoï-cracy nem az integráció elmélyítésének alternatívája, hanem annak elodázása: a pluralizmusra és identitásmegosztásra épülő vízió illúzió marad, ha nem képes intézményesen garantálni a kontinens egységes cselekvőképességét. Engels elképzelése Le Goff és Dawson, valamint Spengler történeti és intellektuális impulzusait becsatornázza egy egyszerre forradalmi és

konzervatív politikai-integrációs keretbe, az így születő „birodalom” Európa korlátozott integrációját jelenti: nem a liberális elképzelések szerinti „szabadon lebegő”, technokrata eljárási mechanizmusokhoz való kötődés kialakítására törekszik, nem is a fragmentáltságból fakadó döntésképtelenség intézményesítésére, hanem a nemzeti kultúrák sokszínűségét megőrző, közös európai civilizáció hatékony politikai formáját keresi. Olvasatomban az „Európai Birodalom” nem szuperállam, hanem döntésképes, szubszidiaritásra építő konföderatív architektúra: a központ csak ott kap felhatalmazást, ahol a közjó gyors és egységes védelme ezt megkívánja, minden más a nemzeti–regionális szinten marad. A központ kizárólag a kríziskonvergencia által érintett stratégiai területeken (külső biztonság, határ- és energiapolitika, védelmi ipar, átfogó válságkezelés, gazdasági együttműködés) kap felhatalmazást, minden egyéb lokális ügy a tagállami-regionális szinten marad.

Ezt a modellt a központosítás és a szubszidiaritás közötti egyensúly jellemzi: elismeri az európai nemzetek sajátosságait és identitását, hangsúlyozza történelmi összetartozásukat, valamint elhatárolja őket a nem európai civilizációktól. Kulturális sokféleség, de civilizációs és politikai egység¹⁵ – Engels szerint egy ilyen, autoriter és konzervatív fordulatot alapuló „birodalom” biztosíthatná az európai civilizáció fennmaradását.

Tehát Engels birodalom víziója megadja a politikai formát: a központosítás és a szubszidiaritás hatékony egyensúlyát, amely a nemzeti sajátosságokat egy közös európai civilizációba rendezi. Véleményem szerint ehhez a kerethez az adaptív erőt Guillaume Faye, francia esszéista archeofuturizmus koncepciója szolgáltathatja (Faye, 2010). A francia gondolkodó pártfogásába vette a világ plasztikusságát biztosító technológiát. Nem rettent vissza a biotechnológiának adott szabad úttól sem, úgy véelve: a civilizáció által megnövekedett elvárásrendszer csak az ember biológiai struktúrájának javítása révén küszöbölhető ki. Ez a társadalom adaptivitásának fontos eleme, nem ellentétes a hagyománnyal. Sőt! A technológiát a hagyománnyal kiegyensúlyozva kell gyakorlatba ültetni. Ez az archeofuturizmus lényege – a hatékonyság és kontroll formába öntése, értelmessé tétele az értékek és szokások világa révén. Archaikus társadalomszervezés ultramodern formában – ennek köszönhetően a rendszer legitimációja két, egymást erősítő pilléren épül: a történelmi kontinuitáson nyugvó kulturális identitásra és a magas technológiai színvonalra. Az előbbi – a közös hagyomány intézményesített emlékezetén keresztül – kollektív kohéziót és összehangolt cselekvőképességet biztosít a külső fenyegetésekkel szemben. Az utóbbi a biotechnológiai fordulatban nyeri el operatív formáját: a preventív jellegű és személyre szabott orvoslás, a reprodukív és életkor-specifikus technológiák, valamint a fejlett klinikai-laboratóriumi szolgáltatások révén. E kettős alap – kulturális önazonosság és a biotechnológiai funkciók – a technikai teljesítményen és történelmi önazonosságon nyugvó legitim rendet hoz létre: olyan politikai formát, amely egyszerre garantálja a kulturális identitást és mérhető egészségi előnyökön keresztül növeli az emberi életben rejlő potenciált.

Engels provokatív feltevése szerint újrateremthető az a középkori egység, amelyet Le Goff a keresztény civilizáció alapjaként írt le, de csak egy modernizált, új struktúra – egyfajta birodalom – jelenthet ehhez kellő stabilitást és hatékonyságot. Faye archeofuturizmusa a technológiai-hagyománybeli szintézis révén biztosítja a rendszer alkalmazkodóképességét, valamint egyfajta „output orientált” legitimációt nyújt. Ez a gondolat egyszerre idézi fel a középkor Le Goff által leírt integrációs mintáit, s egyben válasz Spengler hanyatláselméletére is: egy utolsó nagy kísérlet a civilizáció fenntartására. Ugyanakkor szervesen kapcsolódik Freyer történelmi dinamizmusához is: a válság pillanatában megjelenő új vízió, amely mobilizálja a társadalom alkalmazkodóképességét és cselekvőképességét.

Cui prodest?

Az eddigi megállapítások arra utalnak, hogy az európai integráció válsága nem pusztán intézményi működési zavarokként értelmezhető, hanem mélyebb, civilizációs természetű törésként írható le: egy olyan Európa kríziseként, amely elszakadt keresztény középkori gyökereitől, és technokrata, habermasi értelemben vett „alkotmányos patriotizmusra” kívánja ráépíteni politikai közösségét. Ebben az összefüggésben a konzervatív Európai Birodalom koncepcióját nem romantikus, nosztalgikus elképzelésként értelmezem, hanem annak a felismerésnek az elméleti artikulációjaként, hogy a kontinens külső és belső kihívásai – a migrációs folyamatok, a geopolitikai átrendeződés, valamint a gazdasági és demográfiai hanyatlás – birodalmi léptékű, stabil civilizációs önazonosságra épülő politikai választ tesznek szükségessé.

Annak érdekében azonban, hogy ez a vízió túllépjen a pusztán normatív-elméleti vázlat szintjén, érdemes beemelni a kérdést, hogy rendelkezik-e empirikusan mérhető társadalmi bázissal. A jelen fejezetben ezért egy átfogó európai ifjúságkutatás adataira támaszkodva elemzem, miként gondolkodnak a 18–35 éves korosztályba tartozó fiatalok az Európai Unióról, a migrációról és a szuverenitásról. Elemzésemmel azt kívánom demonstrálni, hogy a generáció körében erősödően

¹⁵ Az Európai Unió jelenlegi mottója, az „Egység a sokféleségben”, nem jelöli ki azokat a normatív és kulturális határvonalakat, amelyek mentén egyértelművé válhatna, hogy Európa nem egy tulajdonságok nélküli, bárki számára tetszőlegesen hozzáférhető entitás, hanem mindeneke előtt sorsközöség.

van az ellenőrzött határok, a döntésképes központi cselekvés, valamint egy olyan integráció iránti igény, amely nem elvont, „gyökértelen” normákra, hanem egy jól körvonalazható, történeti–civilizációs értelemben felfogott európai önképre épül.

A „Young Europe 2025” ifjúságkutatás eredményei egy markáns strukturális ellentmondásra hívják fel a figyelmet (TUI Stiftung, 2025): a fiatal európaiak jelentős része egyszerre él meg erős – legalább részleges – európai identitást, miközben úgy érzékeli, hogy a jelenlegi intézményi konfiguráció – mindenekelőtt az Európai Unió – nem képes hatékony védelmet és stabilitást biztosítani sem külső, sem belső kihívásokkal szemben. Az adatok arra utalnak, hogy a többség már nem a szuverén nemzetállamok laza együttműködésében gondolkodik, hanem egy erősebb, cselekvőképes, értékalapú európai politikai tér kialakulását igényli, miközben kifejezetten kritikusan viszonyul a brüsszeli technokrácia jelenlegi teljesítményéhez. A kutatás szerint a fiatalok közel 60 százaléka legalább részben európainak vallja magát, és a legtöbb vizsgált országban csökken azok aránya, akik kizárólag saját nemzeti identitásukkal azonosulnak. A megkérdezettek körülbelül kétharmada alapvetően pozitívan értékeli országa EU-tagságát; Németországban ez az arány eléri a 80 százalékot, és még az Egyesült Királyságban is a többség ismét kedvezőbben tekintene a tagságra. Ugyanakkor tízből négy fiatal kifejezetten szorosabb együttműködést támogatna az uniós tagállamok között, több hatáskörrel a közös szint javára, miközben mindössze nagyjából minden negyedik válaszadó bízik abban, hogy ez a mélyülés a következő öt évben ténylegesen meg is valósul. A bizalmi deficit egyik fő oka, hogy a fiatalok jelentős része az Európai Uniót „jó koncepciónak, de rosszul megvalósított rendszernek” látja. A megkérdezettek mintegy fele egyetért azzal az állítással, miszerint az EU alapgondolata helyes, azonban intézményi működése súlyos hiányosságokat mutat. A reprezentációs válság különösen szembetűnő: az európai fiataloknak csupán viszonylag kis hányada – országonként nagyjából minden ötödik – érzi magát érdemben képviselve saját nemzeti parlamentjében, és még ennél is kevesebben érzik ezt az Európai Parlament esetében; ráadásul e mutatók az elmúlt években romló tendenciát mutatnak. A többség tehát nem magát a politikai közösség – az „Európa mint közös politikai tér” – gondolatát utasítja el, hanem azt a konkrét intézményi

és kormányzási formát, ahogyan ez jelenleg megvalósul. E feszültség logikusan egy új politikai forma irányába mutat: egy olyan, konzervatív módon felfogott Európai Birodalom felé, amely civilizációs egységként lép fel, ugyanakkor megőrzi a nemzeti közösségek önállóságát és történeti sajátosságait.

A kutatás politikai értékekre vonatkozó eredményei szintén egy konzervatív irányultság megerősödését jelzik. Minden vizsgált országban a „migráció és menekültügy” az Európai Unió előtt álló legfontosabb problémák között szerepel, sok esetben az első helyen, miközben számos társadalompolitikai és identitáspolitikai téma – például a gender-egyenlőség – jóval hátrébb sorolódik a fontossági rangsorban. 2022 óta a fiatalok körében látványosan erősödött a bevándorlással szembeni szkepszis: Németországban 24-ről 37 százalékra emelkedett azok aránya, akik további szigorítást támogatnak; Lengyelországban ez az arány 20-ról 51, Spanyolországban 21-ről 44 százalékra nőtt, és az uniós

tagállamok túlnyomó részében ma már egyértelmű többségben vannak azok, akik inkább korlátoznák, mint bővítenék az immigrációt.

Geopolitikai dimenzióban hasonló bizonytalanság rajzolódik ki. A fiatalok többsége már nem sorolja az Európai Uniót a világ három legerősebb hatalmi pólusa közé, miközben az Egyesült Államokat, Kínát – és országonként eltérő mértékben Oroszországot is – egyre meghatározóbb globális szereplőként értékeli. Ugyanakkor a válaszadók többsége úgy véli: az EU potenciálisan képes lenne olyan súlyú aktorrá válni, mint e nagyhatalmak, amennyiben működésében „alapvető dolgok” változnának meg. A fiatal európaiak tehát érzékelik saját civilizációjuk relatív gyengülését, de fennmarad bennük egy erősebb, egységesebb és önvédelmi képességeit helyreállítani képes Európa iránti elvárás. E perspektívából nézve a pusztán technikai jellegű reformok elégtelennek tűnnek; a válasz sokkal inkább az intézményi berendezkedés átfogó átalakítását feltételezi. Egy konzervatív birodalmi modell – szuverén kül- és biztonságpolitikai központtal, közös határvédelemmel és egységes stratégiai iparpolitikával – elvben éppen azt az erőt tudná megtestesíteni, amelynek hiányát a fiatal generációk ma tapasztalják.

A politikai rendszer működésével kapcsolatos kérdésekre adott válaszok azt jelzik, hogy a fiatalok érzékelik a jelenlegi liberális-parlamentáris demokráciák törékenységét is. A megkérdezettek mindössze 6 százaléka tartja politikai rendszerét „tökéletesen működőnek”, míg egyharmaduk szerint „számos tekintetben” változtatásra szorul, és további 14 százalék teljes rendszerszintű átalakítást tart szükségesnek. Bár a többség – 57 százalék – továbbra is egyértelműen a demokráciát részesíti előnyben bármely alternatív berendezkedéssel szemben, minden ötödik fiatal bizonyos körülmények között nyitottnak mutatkozik egy autoriterebb kormányzásra, és közel minden tizediknek közömbös, hogy a rendszer demokratikusnak tekinthető-e vagy sem. Ez ugyan nem jelenti a diktatórikus megoldások iránti tömeges támogatást, de arra utal, hogy a jelenlegi, fragmentált, felelősségi viszonyait tekintve gyakran áttekinthetetlen párt-demokráciát sokan gyengének, védtelennek és legitimációs deficitben szenvedőnek érzékelik. Egy konzervatív Európai Birodalom – a demokratikus elvek fenntartása mellett, de a döntéshozatalt világos hierarchiába rendezve és az állam cselekvőképességét helyreállítva – elvileg képes lehetne kezelni ezt a biztonság- és rendhiány-élményt.

A „Young Europe 2025” adatai a ma liberális Európai Unióval szembeni növekvő elégedetlenséget jelzi, miközben konzervatív igénystruktúrát tár fel: egy erősebb, és másképpen megszervezett Európát; nagyobb globális súlyt; védett határokat; hatékonyabb politikai rendszert, amely nem omlik össze az első komoly válság nyomása alatt. E preferenciák összessége egy új politikai forma szükségessége felé mutat. Egy konzervatív Európai Birodalom – amely civilizációs egységként jelenik meg a nemzetközi térben, véd a külső és belső fenyegetésekkel szemben, miközben tiszteletben tartja a nemzetek történelmi önrendelkezését – olyan keretként értelmezhető, amelyben ezek a fiatal generációk által artikulált elvárások intézményes alakot ölthetnének.

Befejezés

A civilizációs-ontológiai önreflexió nélkül Európa pusztán intézményi projekt marad: csak ha újraértelmezi saját létmódját – a viláგértelmezés és rendteremtés fausti mintázatát –, képes valódi politikai formát találni jövőjének. A tanulmány kiindulópontja szerint az egymásba fonódó gazdasági, politikai és civilizációs válságok (kríziskonvergencia) közegében újra kell tárgyalnunk az európai önértelmezés genealógiáját és normatív horizontját. Ahelyett, hogy csupán jogi és procedurális hűségre építenénk, mint azt Habermas javasolja, Európa jövőjét olyan politikai integrációs formában kellene gondolkodnunk, amely figyelembe veszi a kontinens történelmi és kulturális örökségét. Genealógiailag: Európa „civilizációs magja” a keresztény középkorban formálódott ki, és e mag tartósan beíródott a modern intézmények, tudásformák és politikai kultúra szöveteibe; a felvilágosodás nem megszakítás, hanem áthangolás. Normatívan és intézményileg: a fenntartható európai rend a középkori integrációs mintákat újrashasznosító, mégis jövőorientált „Európai Birodalom” felé mutat – de nem centralizált szuperállamként, hanem döntésképes, szubszidiaritásra építő, civilizációs önképét világossá tevő konföderatív architektúraként. Az erőforrások – technológia, ipar és humán tőke – összehangolása révén egy önálló, ütőképes európai gazdasági tömb jöhetne létre, melynek politikai koncepciója egy erősebb, stabilabb és tekintélyelvűbb kormányzati struktúrát kínálhatna, amely képes lehet gyors, egységes válaszokat adni a jelen kihívásaira – legyen az energiabiztonsági vagy gazdasági válság, illetve demográfiai nyomás. Egy ilyen jobboldali Európa vízió a hagyomány és modern

technológia szinergiájaként a civilizációs kontinuitás és innováció új, életképes modelljét teremtheti meg.

A „Young Europe 2025” ifjúságkutatás empirikus eredményei mindezt kiegészítik azzal a fontos tanulással, hogy a vázolt civilizációs és intézményi alternatíva nem pusztán elméleti konstrukció, hanem a fiatal generációk attitűdjeiben is kirajzolódó igénystruktúrával találkozik.

Összefoglalva: a tanulmány egy olyan európai önértelmezés mellett érvel, amely a sokféleséget nem korrekcióra szoruló hiányként, nem határtalan embertömegként, hanem a civilizáció tartós berendezkedéseként, az egységet pedig nem centralizált homogenizációként, hanem történetileg kipróbált kohézióként érti. E fel fogás nem esik egybe az Európai Unióval, de képes megvilágítani annak önértelmezési dilemmáit. Ebben az értelemben a dolgozat tézise – kulturális sokféleség, civilizációs egység – az EU mottójának (Egység a sokféleségben) történeti-genealógiai szellemű újragondolására sarkall, és ezzel a mai uniós vitákhoz közvetlenül kapcsolódó értelmezési keretet kínál. Az európai fiatalok értékrendje jelentős változáson megy át, mindez arra utal, hogy a civilizációs önreflexióra és birodalmi léptékű politikai formára építő alternatíva nem csupán történeti–eszmétörténeti értelemben koherens, hanem generációs szinten is rendelkezik potenciális társadalmi bázissal, amely a kontinens jövőbeni politikai átrendeződésének hordozója lehet.

A további kutatás számára két irány kínálkozik: (1) az intézményi operacionalizáció részletes modelljei (döntési kompetenciák, fiskális föderalizmus, közös védelmi ipar, energiaszuverenitás) és (2) a legitimitás-architektúra vizsgálata (szimbolikus szakpolitikák, alkotmányos biztosítékok, pluralitáskezelés gyakorlati irányai). Ha Európa képes e kettős feladatra – a genealógiai önreflexiót intézményi innovációval összekapcsolni –, akkor nem pusztán túlélési, hanem formateremtő képességét is visszanyerheti.

Irodalomjegyzék

- Bloch, M. (1995). *Histoire et Historiens*. Párizs: Armand Colin.
- Brague, R. (1994). *A római modell*. Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar.
- Comte, A. (1979). *A pozitív szellem*. Budapest: Magyar Helikon Kiadó.
- Dawson, C. (1938). *Európa születése*. Budapest: Athenaeum.
- Engels, D. (2019). Európa újjáépítése, *Kommentár* 2019/4, 58–69.
- Engels, D. (2018). *A birodalommá válás útján – Az Európai Unió válsága és a római köztársaság hanyatlása*. Budapest: L' Harmattan kft.
- Faye, G. (2010). *Archeofuturism*. London: Arktos.
- Freyer, H. (1926). *der Staat*. Lipcse: Ernst Wiegandt Verlagsbuchhandlung.
- Freyer, H. (2024). *A politika szigetei*. Budapest: Osiris kiadó.
- Fried, J. (2022). *Hány nap még a világ?* Budapest: Atlantisz Kiadó.
- Fukuyama, F. (2024A). *A liberalizmus vesszőfutása*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Fukuyama, F. (2024B). *A történelem vége és az utolsó ember*. Budapest: Európa könyvkiadó kft.
- Habermas, J. (2001). *The Postnational Constellation*, Cambridge: Polity Press.
- Habermas, J. (2012). *Esszé Európa alkotmányáról*. Budapest: Atlantisz Kiadó.
- Hay, D. (1968). *Europe: the emergence of an idea*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Husserl, E. (1998). *Az európai tudományok válsága I-II*. Budapest: Atlantisz kiadó.
- Kaiser, B. (2023). Kríziskonvergencia, *Kommentár* 2023/4, 15–21.
- Koselleck, R. (2016). *Kritika és válság – Tanulmány a polgári világ patogeneziséről*. Budapest: Atlantisz Kiadó.
- Krastev, I. (2024). *Európa után*. Budapest: MCC Press.
- Le Goff, J. (2008). *Európa születése a középkorban*. Budapest: Atlantisz Kiadó.
- Manent, P. (2006). *La raison des nations: Réflexions sur la démocratie en Europe*. Párizs: Gallimard.
- Müller, J-W. (2008). *Constitutional Patriotism*. Princeton: Princeton University Press.
- Nicolaïdis, K. A. (2004). The New Constitution as European Demoi-Cracy? *Federal Trust Constitutional Online Working Paper*, 2004/03, 3-9.
- Pinker, S. (2019). *Felvilágosodás most*. Budapest: Alexandra Kiadó.
- Spengler, O. (2011). *A nyugat alkonya II*. Budapest: Noran Libri Kiadó.
- Sternberger, D. (1979). Verfassungspatriotismus. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, Május 23.
- Todorov, T. (2008). The Spirit of the Enlightenment, *Critical Horizons*, 2008/2, 177–187.
- UI Stiftung. (2025). Young Europe 2025: This is how people between 16 and 26 years of age think [Youth study]. TUI Stiftung. Utolsó internetes elérés innen (2025.11.25.): https://www.tui-stiftung.de/wp-content/uploads/2025/07/20250708_YouGov_Ergebnisbericht_TUI_Stiftung_Junges_Europa_2025_EN.pdf
- Weber, M. (2007). *Világvallások gazdasági etikája*. Budapest: Gondolat Kiadó.